

Araştırma Makalesi, Gönderim Tarihi: 25.05.2021; Kabul Tarihi: 07.11.2021
DOI:10.47129/bartiniibf.942608

Türkiye’de Kişisel Gelişim Alanının Özgünlüğü: Kişisel Gelişim Kitaplarının İçerikleri ve Alanın Türk İslam Medeniyeti Bağlamında Bir Değerlendirilmesi¹

Serkan ŞENGÜL

Süleyman Demirel Üniversitesi

serkan.sdu@hotmail.com 0000-0002-7435-0455

Doç. Dr. Osman Kürşat ACAR

Süleyman Demirel Üniversitesi

osmanacar@sdu.edu.tr 0000-0002-1961-645X

Öz

Türkiye’ye birçok alanda olduğu gibi, batı medeniyetinden çok sonra giriş yapan ve Türkiye’de en çok kitabın satıldığı kişisel gelişim alanı, bugün bazı konularda eleştirilmektedir. Alanın batıdan ithal olduğu, taklit eserler kaleme alındığı, ticarileşme kaygılarının ön planda olduğu ve tüm bunların sonucunda alanın, Türk İslam Kültür ve Medeniyeti ile uyuşmayan noktalarının olduğu söylemleri eleştirilen konuların başında gelmektedir. Bu çalışmada hedef belirleme, motivasyon ve başarı kriterleri açısından Türkiye’de en çok satan ve yüz baskıyı geçen üç kitap ile batı medeniyeti eksenli ve yine aynı algoritma ile seçilen üç kitap kıyaslanmıştır. Özellikle kitapların içeriklerinin birbirine benzediği ve bu benzerlik nedeniyle ülkemizde yayımlanan eserlerin, Türk İslam Kültür Medeniyeti anlayışı ile birtakım uyuşma sorunu çektiği eleştirel bir bakış açısıyla ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kişisel Gelişim, Kişisel Gelişim Kitapları, Türk İslam Medeniyeti

JEL Sınıflandırmaları: M12, M59, M54

¹ Bu makale ‘Türkiye’de Kişisel Gelişim Alanının Tarihçesi: Hedef Belirleme, Motivasyon ve Başarı Odaklı Kitaplar Üzerinden Bir Analiz’ isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

APA: Şengül, S. ve Acar, O. K. (2021). Türkiye’de Kişisel Gelişim Alanının Özgünlüğü: Kişisel Gelişim Kitaplarının İçerikleri ve Alanın Türk İslam Medeniyeti Bağlamında Bir Değerlendirilmesi. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12 (24), 127-149.

APA: Çevik, O. ve Deniz, V. (2021). Originality of Personal Development Areas in Turkey: The Contents of Personal Development Books and an Assessment in the Context of Turkish Islamic Civilization. Bartın University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 12 (24), 127-149.

Originality of Personal Development Areas in Turkey: The Contents of Personal Development Books and an Assessment in the Context of Turkish Islamic Civilization

Abstract

Personal development field which most books are sold in Turkey and after a lot of western civilization, as in many areas has been criticized in some respects arriving in Turkey today. The area is imported from the west, imitation works, commercialization concerns are at the forefront, the area has points incompatible with Turkish Islamic Culture and Civilization, etc. issues are some of them. In this study, the best-selling book in Turkey and hundred print the last three goal setting, motivation and success criteria in terms of western civilization, and again the same way were compared with three-axis selected books. In particular, it has been tried to be demonstrated from a critical point of view that the contents of the books are similar and that there are some incompatibility problems with the understanding of Turkish-Islamic Culture Civilization.

Keywords: Personal Development, Personal Development Books, Turkish Islamic Civilization

JEL Classification: M12, M59, M54

Giriş

Türkiye’de kişisel gelişimin tarihçesinin 1968’de Nüvit Osmay’ın kitabı ile başladığı kabul edilmektedir. Bu yaklaşık elli yıllık kişisel gelişim tarihçesi dört dönemde ele alınabilir. Öncelikle birinci kuşak olarak adlandırılan Nüvit Osmay ile Reha Oğuz Türkan’ın çalışmaları ve onların temsil ettiği birinci dönem (1968-1980), daha sonra 1980 askeri darbesi sonrası çalışmalar (1980-2001), ikinci kuşak olarak adlandırılan Doğan Cüceloğlu, Üstün Dökmen, Acar Baltaş vd. yazarların çalışmaları ve onların temsil ettiği ikinci dönemdir. Üçüncü kuşak olarak; Erdal Demirkıran, Mümin Sekman, Ahmet Şerif İzgören, Muhammed Bozdağ, Sıtkı Aslanhan, Ziya Baran, Cengiz Erşahin, Canten Kaya ve Alişan Kapaklıkaya gibi yazarların çalışmaları ve onların temsil ettiği üçüncü dönem 2001 ekonomik krizi sonrası hızlanan çalışmaları (2001-2010) kapsamaktadır. Türkiye’de kişisel gelişim alanı kitaplar, eğitimler noktasında bu dönemde daha çok ön plana çıkmıştır denilebilir. Ve son olarak dördüncü kuşak olarak kabul edilen Metin Hara, Bircan Yıldırım, Ömer Ekinci, Haluk Tatar gibi yazarların çalışmaları ve onların temsil ettiği dördüncü dönem 2010 sonrası yeni söylem ve uygulamaların hâkim olduğu dönem şeklinde bir tanımlanabilir.

Türkiye’de kişisel gelişim alanında ağır basan hususun, ‘kişisel kurtuluş savaşı’ olması nedeniyle hedef belirleme, motivasyon ve başarı odaklı eğitim ve kitapların daha

baskın olması sonucunu doğurmuştur. Söz konusu kitaplar, kişisel gelişimin diğer konularını ele alan kitaplara nazaran daha fazla satmıştır ve çok satanlar listesinde çoğu zaman zirvede yer aldıkları görülmüştür. İnsanların yoğun olarak rağbet gösterdiği eğitimlerin de yine hedef belirleme, motivasyon ve başarı üzerine yapılan seminer ve eğitimler olduğu söylenebilir.

Başarı odaklı seminer ve kitapların yanında bir başka konu başlığı iletişim ve liderlik temalı kitap ve eğitimler olduğu görülmektedir. Kişisel gelişim kitapları ve eğitimlerin akademik olduğunu söylemek pek mümkün değildir ve genel olarak popülizme dönük kitap ve eğitimlerdir. Bunun en önemli sebebi kuşkusuz kişisel gelişim üzerine kitap yazan insanların ciddi bir akademik unvana sahip olmamalarıdır. Bu durum kişisel gelişim kitaplarının, yazarların şahsi tecrübelerini aktardıkları eserler olmasına yol açmıştır (Ekşi, 2011, s. 18).

Bu çalışmada; Dünya genelinde en çok satanlardan seçilen üç kitap ve aynı şekilde Türkiye’de çok satan ve yüz üzeri baskı yapan üç adet kişisel gelişim kitabı seçilmiştir. Seçilen kitaplar öncelikle hedef belirleme, motivasyon ve başarı odaklılık ekseninde ele alınmış ve isim, içerik ve baskın söylemleri çerçevesinde içerikleri açısından bir değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Bu değerlendirme ile Türkiye’de kişisel gelişim kitaplarını batıdan ithal, taklit eserler oldukları yönünde birtakım verilere ulaşılmıştır. Yine bu eserlerin, genel olarak incelemesi, karşılaştırmaların yapılması ve alanın genel değerlendirmesinden sonra, Türkiye’de kişisel gelişim alanının, Türk İslam Kültür ve Medeniyetine uygunluğu noktasında birtakım değerlendirmeler yapılmıştır.

1. Kavramsal Çerçevesi

1.1. Genel Olarak Kişisel Gelişim

Kişisel gelişimin tarihçesini Eski Yunan dönemine Platon ve Sokrata bağdaştıran araştırmalar mevcuttur. Ama bugünkü anlamda kişisel gelişimin kökeni konusunda ABD’de farklı kaynaklar vardır. Benjamin Franklin’in “Poor Richard’s Almanac” (1733-1758) adlı eseri çeşitli kaynaklarda milat olarak kabul edilmektedir. Samuel Smiles’in (1812-1904) “Self-Help” başlığı ile ilki kişisel gelişim kitabı 1859’da basılmıştır. Ve her iki eserde kendine yardım edenleri yardım göreceği teması dikkat çekmektedir. Yine farklı kaynaklarda kişisel gelişimin 1890’larda ortaya çıkan “Yeni Düşünce Hareketi”ne kadar uzanan bir geçmişi ve 1897’de kişisel gelişim efsanesi olarak kabul edilen Orison Swett Marden’in (1848–1924) “Başarı” dergisi ile alana katkısına dayandırılmaktadır ama Orison Swett Marden, gençlik döneminde kişisel gelişim alanının anlatım ruhuna uygun olarak tavan arasında dolaşırken Samuel Smiles’in kitabını bularak birçokları gibi buradan etkilendiğini belirtmiştir. Daha sonra yazılan Dale Carnegie’nin “Dost Kazanma ve İnsanları Etkileme Sanatı” adlı eseri (1936), James Allen’in “As a Man Thinketh” (1902) adlı eseri, Napoleon Hill’in “Think and Grow Rich” (1937) gibi ilerleyen dönemlerde insanlara tavsiyeler sunan köşe

yazarları ve daha iyi yaşam için ipuçları sıralayan çeşitli yazılı ürünler yayımlanmıştır. Kişisel gelişimin doğuşu ile ilgili farklı tarihler, farklı kitaplar olsa da 1929 Dünya Ekonomik Bunalımından sonra, bu kavramın daha çok geliştiği söylenebilir (Tokur, 2006; Sevim, 2013; Salerno, 2005, s. 24; Altınağaç, 2018; Starker, 2009). Kişisel gelişim dünyada ABD eksenli olarak 250 yıllık bir tarihi var iken Türkiye’de 1968’de ilk kitabın yayınlaması ve ardından 1980 siyasi ve 2001ekonomik krizleri sonrası gelişen, yaklaşık elli yıllık bir geçmişinin olduğu söylenebilir. Tabii Türk İslam Medeniyetindeki, nasihatname türü eserler ele alındığında bu tarih çok daha eskilere götürülebilir. Batı medeniyeti dışında Çin, Hint ve diğer medeniyetlerde alana ilişkin farklı bakış açıları olabilecektir.

Kişisel gelişim genel olarak, insanların sahip olduğu güç ve potansiyelinin farkına vararak kendi kendini tanıması ve sahip olduğu güç ve potansiyeli yerinde ve zamanında kullanabilmek için sahip olduğu yeti olarak tanımlanabilir (Şirin, 2005, s. 10-12). Kişisel gelişim yine, insanların hedeflerini gerçekleştirme noktasında eğitim hayatı dâhil olmak üzere emekliliğe kadar olan sürede sahip olduğu bilgi, beceri ve yetenekler ile bireysel performansını arttırıp daha yeterli, yetkin hale gelme süreci olarak ifade edilebilir. Bu noktada, kişisel gelişim alanı içinde gerek kitaplar için seçilen konular gerekse eğitim başlıklarında; liderlik, motivasyon, kriz ve stres yönetimi, sağlıklı yaşam, hızlı okuma, etkili iletişim ve beden dili, NLP bu alan için en öne çıkan konulardır (Balaban ve Çakmak, 2016, s. 2). Sacolainen’e göre kişisel gelişim ya da kişisel büyüme; insanların yetenek, becerileri veya diğer niteliklerini yaptığı çalışmalarla geliştirmesidir. İsmi her ne kadar kişisel gelişim olsa da bu durum yalnız yapılan bir olgu değildir. Kişisel gelişim için çevre ile bir etkileşim olması gerekmektedir (Kamiloğlu ve Yurttaş, 2014, s. 136).

Kişisel gelişim anlamında dünyaca ünlü isimlerden olan Anthony Robbins; kavrama motivasyon odaklı bakmış ve insanın ilk dördü temel ihtiyaçlar son ikisi ruhumuzun ihtiyaçları olmak üzere, altı temel güdüye (kesinlik ve netlik, değişiklik, önemli hissetmek, sevmek ve sevilme, öğrenmek ve gelişmek, büyüme, kapasitemizi arttırmak ve anlamak) ele alarak kişisel gelişimi, bu temel güdüleri gerçekleştirme yolu olarak tanımlamıştır (Robbins, 1993, s. 372). Yine alanın dünyaca ünlü isimlerinden Tony Buzan’a göre kişisel gelişim, insanın zihnini ve kendi gücünü fark etme çabasıdır. Zaten zihnini fark edebilen insan için değişime ayak uydurmak ve daima gelişmek de en tabii sonuç olacaktır (Buzan, 2017, s. 19).

Kişisel gelişimin en önemli yönü, insanların hedeflediklerini elde ettikçe yenisine ulaşması dürtüsüdür. Bunun için insanın, var olan potansiyelinin farkına varması ve bu potansiyeli harekete geçirecek güce sahip olduğunu kavraması kişisel gelişimin içine giren en temel konulardır. Genel itibariyle kişisel gelişimin kapsamı içine giren konular; hedeflerin belirlenmesi, duyguların ve davranışların kontrol edilmesi, olumlu düşünme, hızlı okuma, güzel konuşma, hafıza teknikleri vb. konulardır. İnsanlar bu konuların hepsi hakkında bilgi sahibidir ama gelişim, ilgi alanına

göre içlerinden seçilip odaklanılan konuda gerçekleşmektedir. Herkes kendisi için önemli olan farklı bir konuyu seçmekte ve ona yoğunlaşmaktadır (Sezik, 2001, s. 11).

Özetle kişisel gelişim; insanların kendilerini eksik gördüğü alanlarda çalışmalar yürüterek yenilenme sürecine girmesi ve özelliklerini bir adım daha ileri taşıma süresi olarak tanımlanabilir. Bu süreç her insanda eksik olan alanı tamamlama süreci olduğundan gerek tanımlar gerekse alanın oldukça çeşitlendiği ve kişisel gelişim alanı adı altında onlarca eğitim, seminer, etkinlik kampları düzenlenir hâle geldiği görülmektedir.

1.2. Kişisel Gelişime Eleştirel Bakış

Türkiye’ de özellikle son zamanlarda kişisel gelişimin batıdan uyarılma olduğu, Türk-İslam Kültür ve Medeniyet anlayışına uymadığı, pazarlama ile sunulan kapitalist sistemin, popüler kültürün bir ürünü olduğu, İslam anlayışı ile bağdaşmadığı, Türk töresine uymayan birçok anlayışı barındırdığı gibi birçok konuda eleştirilmektedir. Bu eleştirilerin yerinde olduğu, güçlü bir argüman ile bu eleştirinin yapılabildiği, ayrıca bir eleştiri konusu olabilmekle birlikte alanda son zamanlarda akademik literatüre yeterli şekilde yansımaya da eleştirel bakışın geliştiği söylenebilir.

Ele alınan eserler akademik eserler ile karşılaştırıldığında oldukça farklı söylemler içerebilmektedir. Özellikle psikoloji, insan kaynakları yönetimi, işletme yönetim organizasyon, iletişim alanlarındaki akademik dil, bakış açısı sorun ve çözüm önerileri noktasında akademik literatür ile kişisel gelişim literatürünün amaçları birbirine zıt olduğu söylenebilir. Kişisel gelişim okurları teoriler ya da gerçeklerle uğraşmazlar çünkü onların tek dileği kendi kişisel problemlerinin çözülmesidir. Kişisel gelişim okuyucunun eğitilmesi için genellemeler, metaforlar, ikna, ilham ve coşkunluğun kullanıldığı söylenebilir. Akademik yazın ise bu tutumların tamamından uzaktır zira mevcut bilgi birikimine yeni bilgi ya da genellemelerle katkıda bulunmada daha titiz davranılır. Bilimselliğe dayanmak gibi bir amacı olmayan kişisel gelişim kitapları ise gerçek yaşam öykülerini kullanarak olabildiğince çok insana bunların ulaştırılmasını hedefler. Bu yönüyle kişisel gelişim kitapları insanların hayatını anlayabilmesi için dinî ve geleneksel bakış açılarına alternatif olarak da nitelendirilebilir (Foskett, 2007). Prof. Dr. Kemal Sayar’ın “son yıllarda giderek çoğalan, alana yönelik bilgi birikimleri belirsiz ‘yaşam koçları’” şeklinde ifade ettiği koçlar, mentorlar, uzmanlar, eğitmenler alana yönelik eğitim almamış ve bu nedenle çalışmalarında kendinden öncekileri kopyalamış bu da bilimin insanların tepkisi çekerek akademisyen-kişisel gelişim uzmanı çatışmasını doğurduğu söylenebilir. Bu tanımlama ağırlıklı oranda doğru olsa da bu noktada iyi örneklerin varlığını da unutmamak gerekir. Alanda hem akademisyen hem de kişisel gelişim alanında kitaplar yazabilen kişilerin Nurullah Genç (2001) varlığını dile getirmek gereklidir. Nurullah Genç ya da Kemal Sayar gibi isimler, eleştirdikleri kişisel gelişim alanında kendilerine has eserler yazar isimlerin başında gelmektedir.

Oldukça kalabalık bir grup kişisel gelişim ve faydalarını esas alarak açıklamalar ve tanımlamaları yaparken, kişisel gelişimin karşısında olan ve özellikle Türkiye’nin kültürel alt yapısı ve Diyanet İşleri başkanlığının 2014 yılı Türkiye’de Dini Hayat Araştırmasında ortaya çıkan %99,2’lik kısmının dini inancı olan İslam dinine karşı olması açısından, kişisel gelişimin karşısında olan bir kitlenin de mevcut olduğu söylenebilir. Bu isimlerden Akyürek (2008) kişisel gelişim ile ilgili tanım ve görüşlerini, kişisel gelişim insanları doyumsuz yapar, kadere karşı gelmenin yolunu açar ve insanları nihayetinde mutsuzluğa götürür, kişisel gelişim; Batı’nın önümüze sürdüğü ve bizi gereğinden fazla bireysel düşünmeye iten, dolayısıyla kültürümüze ve inancımıza ters kalan bir safesattır, şeklinde açıklamıştır (Akyürek, 2008, s. 13-14).

Kişisel gelişim kavramına karşı olan isimlerden Kemal Sayar (2017)’ın ise düşüncelerini şu şekilde ifade ettiği görülmektedir. ‘Milletçe kas geliştirir gibi kişilik geliştiriyoruz.’ İnsanların kişisel gelişim ateşinin içinde yanıp kavrulduğunu, bu ateşin meddahlık taslayanların ve insanlara pürdikkat kendini dinletebilen ileri psikologların, ne olduğu belli olmayan yaşam koçlarının ve hayatı basite alan kolaycılık esaslı Kuzey Amerika’nın kişisel gelişim kitaplarıyla büyüüp gittiğine inanmaktayım. İnsanlara akıl sır erdiremeyen Sayar, ‘sürekli içindeki gücünü harekete geçir’ diyen gelişimcilerin nasıl olup da Türk insanını bu kadar etkilediğini ve insanların gündemine bu denli fazlaca nasıl yerleştiğini merak ettiğini dile getirmektedir. Anlık sloganlar ve hayata dair gerçek dışı bilgeliklerle dolu ‘hadi aslanım, hadi koçum!’ gazlamalarının nasıl alıcı bulduğuna anlam veremeyen Sayar, benliğin yükselişi, insanların kendi benliğini bulma savaşının bu kişisel gelişim saçmalığının bel kemiği olduğunu dile getirmiştir. Amerika kökenli olan kişisel gelişim, benliğin yükselişi sürecinde ortaya çıkmış ve bu durum yani benliğin var olduğu durumdan daha yüksek değerlere yönelmesi ayrışma, yozlaşma, çürüme ve yok olmayı beraberinde getirecektir. Bu yönüyle bakıldığında kişisel gelişim ne yazık ki yozlaşmanın başlangıcıdır.

Kişisel gelişimin ortaya çıkışı ve temel dayanaklarıyla özellikle Türk-İslam kültürüne uygun olmayacağını düşünen isimlerden Karayılan (2014) ise kişisel gelişimi şu şekilde açıklamıştır. Dini ve peygamberi dışlayan Batılı modern dünya, bu dışlamayı hızlı yapsa da kendi paralel inançlarını üretmekte gecikmemiştir. Modernite ve sekülerizmin getirdiği algı ile din, Batılı insanın hayatındaki önemini ve itibarını kaybetmiştir. Bu itibar kaybının sonucu kendini her şeyin tek ölçüsü olarak gören Batı, Tanrı’ya ve Evren’e karşı mutlak egemenliğini ilan etme cesareti göstermiştir! Bu çüret insanlarda inanç ve maneviyat boşluğunu ortaya çıkarmış, Batı bu durumda, insanların manevi kısmını hazzla ulaştırarak bazı arayışlara yönelmiştir. Tam olarak kişisel gelişim işte bu boşluğu doldurmanın en büyük adayı olmuştur. (Karayılan, 2014, s. 13)

Kişisel gelişim alanına yönelik olumsuz görüş ile tanımlama getirenlerden konuya dini boyut dışında bakan bir isim olan Ömer Ümitvar (2010)’a göre kişisel gelişim; gerçek dışı güdüleme söylemleri kullanan bir alandır. Kişisel gelişim anlayışıyla ilgili en büyük sorun, bu düşüncenin insana gerçekte dünyayı sandığından çok daha mutlu olabileceği ve bunu da kendisine bağlı olarak isterse sürekli kılacağı bir

ortam olarak göstermesidir. Aynı düşünce dünyayı da bu başarılı ve mutlu yaşantının gerçekleşmesi için gereken koşulları fazlasıyla barındıran bir yer olarak tanıtır. Bunun gerçek olmadığını her insan yaşayarak görmektedir denebilir.

Kişisel gelişim literatürüne yönelebilecek eleştiri sadece Türkiye’de değil doğduğu dünya olan Batıda da yapılmaktadır. Bu Noktada Dolby (2005) genel eleştirileri beş başlıkta toplayarak eleştirileri şu şekilde sıralamıştır;

- Otoriteryanizm ve gereksiz özgüven oluşturma,
- Düşük kaliteli yazın,
- Orijinallik yoksunluğu
- Terapil modeline yatkınlık,
- Erkeklerden daha çok kadın okuyuculara hitap etme (Dolby 2005, s. 58).

Bu farklı bakış açıları kişisel gelişime inananların bakış açılarını etkilememekte, inanmayanlar içinse yeni bir koz olarak görülmektedir. Kişisel gelişimin mevcut durumuyla, farklı bakış açılarına konu olmaya ve tartışılmaya devam edileceği söylenebilir.

Türkiye’de yayımlanmış devşirme kişisel gelişim kitaplarına karşıtlığı ile bilinen yazarlardan Aydın (2016) ise düşünceleri daha keskin şekilde şöyle özetlemiştir; Dünyanın başka bir ucunda yaşayan kişisel gelişim yazarlarının Türk kültürü ile taban tabana zıt öğütlerinin kitapçıların raflarını doldurmakta ve kendisine okur bulmaktadır. Türk milletini bilmeyen ve tanımayan hatta düşman olan insanların Türk milletine kazandıracığı bir şey yoktur. Türk toplumunun emsalsiz bir birikimi vardır. Türk-İslam kültürünün temel kaynakları Türk milletine yetecek düzeydedir. Taklitçiliğe ve özünden sapmaya gerek yoktur. (Aydın, 2016, s. 13)

Türkiye’de modern anlamada elli yıldır var olan kişisel gelişim konusuna eleştirel olarak bakanların önemli argümanlarından birisi de Türk-İslam Medeniyetinde tasavvuf ve tarikat geleneğinin ortaya koyduğu dünya görüşüdür denilebilir. Tasavvuf ve tarikat anlayışı insanın onarımına, insanın kâmil bir mümin olmasına giden bir yol olarak tanımlanabilir. Tekkeler sonraları işlevlerini yitirse de bu işlevi yerine getirilmesi için kurulmuştur. Tasavvuf ve tarikat inancında tekkeler, kalbini, ruhunu, vicdanını, davranışlarını, adab-ı muaşeretini onarmak, kısaca insan olmak için gidilen yerlerdir. İlim öğrenmek için gidilen yerler ise medreselerdir (Özburun, 2012).

1.3. Türk İslam Kültürü ve Medeniyeti

Kültür, tekil türden ifade ettikleri olgular bakımından insanoğlu tarihi kadar eski, toplumun toplam yapıp ettiklerini ifade etmesi bakımından yeni bir olgudur (Aydın,

2011, s. 258). Kültür, bir toplumun değişme potansiyeli taşıyan bütün hayatıdır. Toplumunu oluşturan akla gelebilecek ve gelecek nesillere aktarılabilecek yaşam tarzının tamamı kültür olarak adlandırılabilir (Özakpınar, 2016, s. 13). Ziya Gökalp’e göre ise kültür; bir milletin dini, ahlaki, hukuki, iktisadi, lisani, akli birikimlerinin bir bütünüdür (Özkul, 2015: 170). Kültür, bir toplumun maddi ve manevi alanlarda meydana getirdiği ürünlerin tümüdür. Kültürün oluşmasında toplumun yaşadığı bölgenin coğrafi özellikleri, toplumun sosyal yapısı, geçmişte yaşadığı ve etkisinde kaldığı inanç sistemleri etkilidir. (Kılıç, 2003, s. II).

Kültürün genel tanımından sonra Türk kültürünün şekillenmesi ve genel özelliklerinin üzerinde durulacak olursa şu genel kabulleri belirtmek yanlış olmayacaktır. Türk kültürü, Türkler’in İslam dünyasına girişlerinden bu yana yavaş yavaş İslam medeniyetinin farklı ve güçlü şemsiyesi altında yerini almıştır (Şeker, 2008, s. 28). 15. yy’dan sonra artık sanat, mimari, edebiyat, devlet yönetme şekli olabildiğince İslamî bir renge bürünmüş ve Türk kültürü ile İslam dini yeni bir sentez meydana getirmiştir. Bu oluşum aslında Türklerin yeni bir geleneği de icat etmeleri şeklinde tarif edilebilir. Çünkü bu gelenek, Arap milletinin geleneğinden de büyük farklara sahip bir İslamî Türk geleneği olmuştur. Nitekim İslam dininin kabulünden sonra daha önce benimsenmiş olan geleneksel eski Türk yaşam tarzları da devam ettirilmiştir. Gerek yeni anlayışın benimsenmesi gerekse hâlihazırdaki geleneksel yapıdan tamamen kopulmaması farklı bir Türk-İslam geleneği oluşturmuştur (Koca ve Uğurlu, 2010, s. 8).

Dine ve akla ters düşmeyecek aynı zamanda da toplumun faydasına olacak örf ve adetler Kur’anı Kerim ve sünnette doğrudan hüküm bulunmayan konularda delil olarak kabul edilmiş ve bu noktalarda Türk-İslam kültürü örf ve âdetlerden beslenmiştir. İslam kültür ve medeniyeti; tevhid, hürriyet, ilmîlik, özgünlük, yerellik, evrensellik ve sulh esasları üzerine kuruludur. Ve bu esasların her birinin özünden kültürün genel kalıpları oluşmuştur (Çakmak vd, 2018, s. 25-28). Kültürün kendi özüne daima sahip çıkması yerel değerleri es geçmediğini ancak bunu yaparken bütüncül bir yaklaşıma sahip olmasının da evrensellik esasını koruduğunu gösterdiği söylenebilir. İslami kültürel yapıyı benimseyen insanların ‘komşusu açken tok yatan bizden değildir.’ diyen bir peygamberin ümmeti, aynı zamanda da ‘komşu komşunun külüne muhtaçtır.’ anlayışından hiç kopmamış atalar ve torunları olduğu belirtilebilir. Bu özelliğiyle ılımlı bir politika izlenen Türk-İslam kültürü sulh esasını hiçbir zaman terk etmemiştir denebilir.

Yenen’e göre İslami kültür ve medeniyet içerisinde insanı tüm canlılardan ayıran üç temel kriter mevcuttur. Bunlar iman, akıl ve iradedir. Bu üç ayırt edici kriter ve Türk İslam kültürünün dayandığı genel esaslar çerçevesinde kültürünün insanlar üzerinde oluşturduğu temel niteliklerin şunlar olduğu söylenebilir.

- Bencillikten uzak olma.
- Kadere inançtan kopmama.

- Kanaatkâr olma.
- Hasetten uzak olma.
- Kibirden uzak olma.
- Kusurlu olmayı kabul etme.
- İki günü birbirine eşit olmama (Yenen, 2015, s. 654-656).

Yine bir başka bakış açısıyla Türk-İslam kültüründe yetişen insanların özelliklerinden şöyle bahsedilmiştir. Türkler yaltaklanma, övgü, nifak, koğuculuk, yapmacık, gıybet, riya, dostlara iyilik için israf bilmezler. Arkadaşlarına zulmetmez, bidat nedir bilmezler. Çeşitli fikirler onları bozmamıştır, başkalarının malını hile ile hâlel saymazlar (Câhız, 2017, s. 108). Türk-İslam kültürünün dayandığı temel esaslar, bu kültüre mensup insanların ortak nitelikleri ve İslam'da insanı tüm canlılardan ayıran önemli kriterler, kişisel gelişim alanından gerçek mânâda faydalanılabilmesi için göz önünde tutulması gereken ölçütler olarak gösterilebilir.

Türk İslam Medeniyeti içerisinde önemli bir yer tutan, tasavvuf ve tarikat geleneğine kişisel gelişim ve insanın gelişimi açısından bakıldığında tasavvufta nefis ve nefsin ıslahı (kötü huyların ve süflî arzuların kaynağı olan nefsin isteklerinin ıslahı) önemli bir husustur. Tasavvufa kişisel gelişimin karşılığı tam olmasa bile bu yönden bir açıklama getirebilir. Tarikatlar müritlerinin tasavvufi düşüncede kötü istek ve arzular bütünü ve imtihan vesilesi olan nefislerini terbiyesi ile ilgilenmişlerdir. Nefis terbiye edilirse yani Allah Teâlâ ve Resulünün istediği bir hayat tarzını kendine rehber edinilirse nefes bir hale gelir ve bununla dünyada ve ahirette saadet huzur kazanılır bu da kişisel gelişimden daha farklı bir yöntem olarak kabul edilebilir. Tasavvuf ve tarikat geleneğinde öncelikle insanın gönül dünyasının manevi bir anatomisini çıkarılarak işe başlanır. Bugünkü tabir ile her insan her mürid için sahip olduğu meşrep (yaradılış, huy) ve neşvelerine (merak heyecan, büyüme, yetişme) göre yol haritası çizilir. Bu yolda insanın “İslam, iman, ihsan (iyilik etme, iyi davranma); şeriat (yol, mezhep, islam hukuku), tarikat (Allah'a ulaşmak isteyenlere mahsus âdet, yol, hal ve davranış), marifet (herkesin gösteremeyeceği beceri, Allah ve O'nun sıfatları, fiilleri, isimleri ve tecellileri hakkında mânevî tecrübeyle doğrudan elde edilen bilgi), hakikat (gerçek, zâhirin ardındaki örtülü ve gizli mâna, gerçeklik); kurb-i feraiz (Hakk'ın kula yaklaşması), kurb-i nevafile (kulun Hakk'a yaklaşması); fena fi'l-ihvan (Bütün varlığını kardeşlerinin mânevî şahsiyetinde yok etme), burada fena: fâni olmak yani yok olmak manasındadır. Fena fi'ş şeyh (İnsanın, dinini öğrendiği hocasını çok severek onda fâni olması), fena fi'r-resul (Resulullah'ı çok sevmek ve onda fâni olmak), fena fi'llah (Allahü teâlâyı her şeyden, canından, malından çok sevmektir); kalb, ruh, sır, sırru's-sır, hafî, ahfa (insanoğlunda beşi halk, beşi de emir âlemine ait on latife (letâif-i aşere) vardır. Halk âlemine ait olanlar yani anâsır-ı erbaa (hava, su, toprak, ateş) nefistir. Emir âlemine ait olanlarda kalp, ruh, sır, hafî, ahfâ şeklindedir. Nakşibendiyye tarikatında seyrüsülûk bu

beş latife ile sürdürülme usulü benimsenmiştir. letaif-i nefis; fark, cem’, cemü’l-cem’(tüm makamların toplandığı makam); ilme’l-yakin (delil ve burhan ile elde edilen kesin bilgi), ayne’l-yakin (duyularla, tecrübe ile elde edilen, bizzat müşahede sonucu elde edilen bilgi) , hakka’l-yakin (yaşayarak elde edilen bilgi, kesinlik açısından en ileri derecede bulunan doğru bilgi), olarak isimlendirilen geçilmesi gereken menzilleri vardır. Özellikle nefsin Kur’an-ı Kerim’de geçen yedi sıfatı, nefis-i emmare, nefis-i levvame, nefis-i mühlime, nefis-i mutmainne, nefis-i radiyye, nefis-i mardiyye ve nefis-i kâmile şeklinde yedi mertebeye ayrılan, tasavvuf literatüründe “etvâr-ı seb’a” diye isimlendirilen nefis olgusunu içinde en kötü nefis olan nefsi emareden nefsi kamileye (Çelik ve Yıldırım, 2018, s.21; TDV, 2020) olan yolculukta Müslüman nefis tezkiyesi(terbiyesi) ile temizlenecek iyi bir insan, kâmil bir mümin olacaktır. Bu nefis terbiyesi ile nefsin temizlenip günahlarından arınıp temizlenmesi bugünkü manadan kişisel gelişim kavramına itiraz edilmesinin kaynaklarının en önemlisidir. Bu yönü ile Türk İslam Medeniyetinde tasavvuf ve tarikat geleneğinin kişisel gelişimden, yani en iyi makama gelebilirsin, çok para kazanabilirsin, en iyi olabilirsin, en önde olmalısın, lider olmasın, başaramayacağın hiçbir konu yoktur türü söylemlerden daha farklı bir bakış açısına sahip olduğu iddia edilebilir.

2. Türkiye’de Kişisel Gelişim Alanının (Kitapların) İçeriği ve Türk İslam Kültürüne Uyumu ve Uygulanabilirliği

2.1. Çalışmanın Amacı Yöntemi

Bu çalışmada, Kişisel gelişim alanında Türkiye’de ele alınan kişisel gelişim kitapları ile Batı eksenli oluşturulan kitaplar kıyaslanarak Türkiye’deki kişisel gelişim alanında oluşturulan eserlerin özgünlüğünün incelenmesi amaçlanmıştır. Bu disiplinde taklit ve birbirinin tekrarı, popüler kültürün gölgesinde kullanılan kavramlar ile oluşturulan eserlerin ortaya konularak özgünlüğe ulaştırılması çabası bu çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

1929 yılında gerçekleşen Büyük Bunalım sonrasında Amerika kökenli olacak biçimde, dünyada belirgin bir şekilde kabul görmeye başlayan kişisel gelişim alanının, Türkiye’ye nasıl geldiği ve Türkiye’deki varlığı ele alınmıştır. Bunun için Türkiye ve Dünya’da kişisel gelişim literatüründen örneklem olarak en çok satan kitaplar arasından üçer kitap seçilmiştir. Türkiye’de seçilen üç kitap, yüz baskıyı aşan ve bir milyon üzeri satmış, 2002 yılında yayınlanan Erdal Demirkıran’ın yazdığı ‘Ben Dünyanın En Akıllı İnsanıyım’, 2003 yılında yayımlanan Ahmet Şerif İzgören’in yazdığı ‘Şu Hortumlu Dünyada Fil Yalnız Bir Hayvandır’ ve 2005 yılında yayımlanan Mümin Sekman’ın yazdığı ‘Her Şey Seninle Başlar’ kitaplarıdır. Dünyada kişisel gelişim kitapları arasından en çok satan David J. Schwartz yazdığı ‘Büyük Düşünmenin Büyüsü’, Anthony Robbins’in yazdığı ‘Sınırsız Güç’ ve Stephen R. Covey’in yazdığı ‘Etkili İnsanların Yedi Alışkanlığı’ isimli kitaplar seçilmiştir. Seçilen kitaplar nitel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Nitel analiz, araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların olduğu gibi en

doğal hâli ile bütüncül bir biçimde gerçekliklerle ortaya konması olarak tanımlanabilir. Dokümanlar (kitaplar) ile ortaya konulan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak için içerik analizinden faydalanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Eserler, temel veri kaynağı düzeyinde ele alınarak ve kişisel gelişim alanının genel ağırlığı olarak kabul edilen; hedef belirleme, motivasyon ve başarı kavramlarına karşı tutumları dikkate alınarak; nitel araştırma yöntemi kapsamında içerik analizi aracılığıyla, ayrıntılı bir incelemeye tabii tutulmuştur. İnceleme ile öncelikle analizine tabii tutulan yabancı eserlerin, Türkiye’de yayımlanan eserlere rehber olduğu hipotezinin doğruluğu, Türkiye’de kişisel gelişim alanının, Batı’nın gölgesinde; taklit eserlerle şekillenmiş, anlık çözümler sunmuş ve geleneksel kültürümüzün dışında kaldığı iddiası araştırılmıştır. Daha sonra Türk-İslam Kültür ve Medeniyeti açısından bu eserler incelenmiştir.

Çalışmada geçerlik, güvenilirlik için nitel analiz yönteminde kullanılabilirlik inanılabilirlik, güvenilebilirlik, onaylanabilirlik ve aktarılabilirlik sağlanmaya çalışılmıştır (Creswell, 2003, s. 69). İnanılabilirlik noktasında araştırmacıların alan deneyimi ve uzmanlıkları, güvenilebilirlik noktasında kitaplar, seminerler, televizyon ve radyo program söylemleri gibi pek çok veri aynı anda kullanılmış, onaylanabilirlik noktasında seminer söylemleri ve kitaplardan birebir alıntılarla ham veriler kullanılmış, aktarılabilirlik noktasında tüm açıklığıyla ve birebir alıntılarla işlenmiş ve örneklemin neye dayanarak seçtiği açıkça ortaya koyularak geçerlik, güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın kısıtlılığı, alanda bilimsel olarak yeterli çalışmanın olmaması en önemli kısıtlılıklardan birisidir. İlginç şekilde akademik çalışmalarda yeterli olmamasına rağmen, üzerine çalışma yapılan hedef belirleme, motivasyon ve başarı odaklı kişisel gelişim kitabı sayısı ise oldukça fazladır ve bunlar arasından üç kitabın tüm alan için tam anlamı ile veri olup olmaması en büyük kısıttır. Kitapların karşılaştırması öncelikle içerikleri açısından daha sonra Türk-İslam Kültür ve Medeniyeti açısından değerlendirilmiştir.

2.2. Eserlerin İçeriklerinin İncelenmesi

Bu çalışmada, dünya genelinde milyonlarca satan ve Türkçeye çevrilmesiyle birlikte Türkiye’de de önemli satış rakamlarına ulaşmış olan kişisel gelişim kitaplarından en gözde olanları; Sınırsız Güç, Büyük Düşünmenin Büyüsü ve Etkili İnsanların Yedi Alışkanlığı eserlerini rehber alarak, kitapların ana teması, genel içeriği, baskın söylemleri ve varsayılan kazanımları ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye’de tam anlamıyla kişisel gelişim kavramının yerleşmesine vesile olan üçüncü kuşak (2001 sonrası) yazarların hedef belirleme, motivasyon ve başarı konularını işleyen, bir milyon satışa ulaşmış kitapları ele alınmış tıpkı çeviri eserlerde olduğu gibi kitapların ana teması, genel içeriği, baskın söylemleri ve varsayılan kazanımları incelenmiştir.

İncelenen altı kitabın kazanımları, tablo 1 aracılığıyla ortaya konmuş ve kitaplar arasındaki benzerliğe dikkat çekilmiştir. Aşağıda verilen tabloda görüldüğü üzere, üçü

yabancı üçü Türk yazarın kaleminden çıkmış eserler incelenmiş ve eserlerin varsayılan kazanımları arasında büyük bir benzerlik gözlenmiştir.

Hedef belirleme açısından yapılan incelemede söz konusu altı kitabın dördü ‘en iyi hedefle /en önde ol’ söylemini kullanarak hedef büyütmenin başarıya olan etkisine uzun uzun değinmiştir. Başarıya giden yolda etkili bir hedef için hedeflenenin net olması ve harekete geçilmesi gerektiği (ataleti yenmek) önerileri yine kitapların ortak kazanımlarıdır.

Motivasyon açısından kazanımlar incelendiğinde; ‘başarılı olanlarla aranda hiçbir fark yok’ söylemi okurlar için altı kitaptan beşinin ortak kazanımı olduğu görülmektedir. ‘İnandığın kadar başarısın’ mesajı ise yine tüm kitaplar tarafından altı çizilerek verilmeye çalışılan bir diğer kazanımdır.

Başarı üzerine söylenenler incelendiğinde ise karşımıza çıkan sonuç şu şekilde ifade edilebilir. Kitapların tamamı ‘istediğin kadar başarısın’ vurgusunu yaparken dört kitapta görünen ‘öğrenilmiş başarısızlığı terk etme ve öğrenilmiş başarı elde etme’ ve yine dört kitabın vurgu yaptığı ‘başarmak için büyük düşünmek’ vurguları okurların bu kitaplardan alacağı ortak kazanımlar olarak görülmektedir.

Tablo 1. İncelenen 6 kitabın Kazanımlarının Karşılaştırılması

	Büyük Düşünmenin Büyüsü	Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı	Sınırsız Güç	Ben Dünyanın En Akıllı İnsanıyım	Şu Hortumlu Dünyada Fil Yalnız Bir Hayvandır	Her Şey Seninle Başlar
H	Kesin Hedefler Belirle.	Daima Geleceğini Tasarla.	Farklı Ol.	Net Hedefler Koy.	Harekete Geç.	Ataleti Yen.
E						
D	Yenilgileri Zafere Dönüştür.	Daima Kendini Yenile.	Başarılı İnsanları Modelle.	Uykunu Azalt.	Önce İç Engellerini Aş.	Önce İç Engellerini Aş.
E						
F	En Önde Ol.	Daima En Önde Ol	En Önde Ol.	En Önde/En İyi Ol.	Bir Kapıyı 40 Kez Çal.	Bir Kapıyı Defalarca Çal.
M	Başarılı Olacağıma İnanırsan Başarısın.	İnandığın Kadar Başarısın.	Güçlü Gibi Davran.	Mükemm elsin.	İnandığın Kadar Başarısın.	Herkesten Önce Ben Kendine Güven.
O						
T						

İ	İnanç,	İçten Dışa	Eyleme	Kartal	Önce Sen	Her Şey
V	Yapma	Değişimle	Geçmek	Gibi	Harekete Geç.	Seninle
A	Gücünü	Başarırsın.	Başarıyı	Doğup		Başlar.
S	Harekete		Getirecek.	Tavuk		
Y	Geçirir.			Gibi		
Ö	Sen Çok	Birlik Olmak	Başaranlar	Başaranlar	İstersen	İstersen
N	Değerlisin.	Başarıyı	la Aranda	ın Senden	Yaparsın.	Yaparsın.
		Güçlendirir.	Hiçbir	Bir Farkı		
			Fark Yok.	Yok.		
	Ezberlenmi	Başarısızlıkları	İnanç,	Başarama	Başarısızlığı	Öğrenişmiş
	ş	Kabul Ederek	Başarının	zsın	Kabul Ederek	Başarıya
	Başarısızlı	Ders Al.	Ön	Öğretisini	Ders Al.	Ulaş.
	ğı Unut.		Koşuludur	Yık.		
B	Başarının	Başarının Sırrı,	Başarmak	Başarmak	Başarıya Hırsı	Başarının
A	Sırrı,	Sonunu	İçin Hırsla	İçin	Bulaştırma.	Sırrı
Ş	Büyük	Düşünerek	Çalış.	Daima		Değişime
	Düşünmekt	Başlamaktır!		Büyük		Kendinden
	ir.			Düşün.		Başlamaktır.
A	Girişimcili	Başarmak	İstedğin	Başarma	Başarmak	Pes Etmeden
R	ği Geliştir.	Uğruna Her	Olanı	İhtimalin	Uğruna Her	Çalış.
I		Şeyi Göze Alıp	Kadar	%50.	Şeyi Göze Alıp	
		Sonucuna	İste.		Sonucuna	
		Katlan.			Katlan.	

Kaynak: Söz Konusu 6 Kitabın İçeriğinden Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

İncelenen altı kitabın genel kazanımlarının karşılaştırılmasının ardından bu kazanımlara ulaşılmak istenen yolda okurlara verilen tavsiye ve şartlandırmaların yer aldığı söylemler ise ayrı bir tablo yapılarak ele alınmıştır. Kitapların söylem benzerlikleri, Tablo 2 yardımıyla yorumlanmıştır.

Tablo 2. İncelenen 6 kitabın Söylemlerinin Karşılaştırılması

	Büyük Düşünmeni n Büyüsü	Etkili İnsanların 7 Ahlaklılığı	Sınırsız Güç	Ben Dünyanın En Akıllı İnsanırım	Şu Hortumlu Dünyada Fil Yalnız Bir Hayvandır	Her Şey Seninle Başlar
	İnanmaktan Vazgeçeme	İnanmaktan Vazgeçeme	İnanmaktan Vazgeçeme	İnanmaktan Vazgeçeme	İnanmaktan Vazgeçeme	Hayatını Bir Beden Büyüt

Kitapların Başkın Söylemleri	Harekete Geç	Hatalarını Kabul Et	Harekete Geç	Harekete Geç	Harekete Geç	Harekete Geç
	Seçim Yap	Sözlerine Bağlı Kal	Seçim Yap	Seçim Yap	Seçim Yap	Seçim Yap
	Denemekten Vazgeçme	Duygusal Banka Hesabı Aç	Denemekten Vazgeçme	Denemekten Vazgeçme	Denemekten Vazgeçme	Denemekten Vazgeçme
	Bütüncül Düşün	Bütüncül Düşün	Bütüncül Düşün	Bütüncül Düşün	Bütüncül Düşün	Bütüncül Düşün
	Aynı Kişi Olmayacaksn	Aynı Kişi Olmayacaksn	Aynı Kişi Olmayacaksn	Aynı Kişi Olmayacaksn	Aynı Kişi Olmayacaksn	Aynı Kişi Olmayacaksn
	Geleceğe Odaklan	Geleceğe Odaklan	Geleceğe Odaklan	Geleceğe Odaklan	Çözüme Odaklan	Çözüme Odaklan
	Anı Kaçırma	Sinerjinin Büyüsüne İnan	Anı Kaçırma	Anı Kaçırma	Sevginin Sinerjisine İnan	Hayal Kurmaktan Vazgeçme
	Fikir Üret	Yenilenmekten Kaçma	Fikir Üret	Beynini Gereksiz Yorma	Yenilenmekten Kaçma	Elalem Ne Der Düşüncesinde n Uzaklaş
	Güven Sağla	Güven Sağla	Daima İyiye Odaklan	Daima İyiye Odaklan	Seçilen Olma	Zirveyi Kalcı Zannetme
	Dünyayı Kurtarmaya Kendinden Başla	Dünyayı Kurtarmaya Kendinden Başla	Dünyayı Kurtarmaya Kendinden Başla	Dünyayı Kurtarmaya Kendinden Başla	Dünyayı Kurtarmaya Kendinden Başla	Dünyayı Kurtarmaya Kendinden Başla
Seçilen Olma	İnsiyatif Al	Farklı Ol	Farklı Ol, Seçilen Olma	İnsiyatif Sende.	Seçilen Olma	

Kaynak: Söz Konusu 6 Kitabın İçeriğinden Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

İncelenen altı kitaptan beşi başarıya giden yolda en önemli kriterlerden birinin inanmak olduğunu ‘inanmaktan vazgeçme’ söylemi ile ortaya koymuştur. Bu söyleme uymayan tek kitap olan 2005 yılında yayınlanan ‘Her Şey Seninle Başlar’ isimli kitabın ise konuya ezberlemek, inanmak ya da güvenmek değil de başarıyı öğrenmek açısından bakması, söylemin farklılığını doğurduğu söylenebilir.

Yine kitaplardan beşi insanların başarılarının önündeki en büyük engelin eylemsizlik (atalet) durumu olduğunu vurgulamış ve ‘harekete geç’ söylemi ön plana

çıkıştır. Etkili İnsanların Yedi Alışkanlığı kitabında da dolaylı olarak aynı mesaj veriliyor olsa da direkt olarak aynı mesajın bir söylem şeklinde eserde yer almaması, değerlendirmenin sağlığı açısından kitabın saf dışı bırakılmasının daha uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum söz konusu kitapta ‘hatalarına rağmen devam et’ şeklinde karşımıza çıkmıştır ancak bu cümlenin altında ‘hataların eylemlerini durdurmasın’ mesajı barındığı ifade edilebilir.

İncelenen altı kitabın yine beşinde okurların birbirine tam zıt iki hayat şekli arasında seçimde bırakıldığı görülmektedir Buradaki amaç; motive olur ve başarı elde edilirse yaşanılacak hayat biçimi ile tam tersi durumda mahkûm olunacak hayat biçimi arasındaki farkı göz önüne sererek, insanların hayali güzel olan için güdülemesidir ve bu, kitapların ortak söylemlerinden bir tanesidir.

Yine seçili kitaplar arasından 5’inde ortak söylem olarak yer alan bir diğer husus ‘denemekten vazgeçme’ mesajıdır. Kitaplar okurlara daima ısrarla denemeleri yönünde direktifler vermektedir. Ne yazık ki bu söylemin yazması kolay uygulaması zor söylemlerden biri olduğu ifade edilebilir.

Kitapların tamamında ‘geleceğe odaklan’ ya da ‘çözüme odaklan’ biçiminde yer alan bir diğer söylem ise okurları anlık problemlerden uzaklaştırmaya çalışan, şu anı toz pembe görüp istenirse geleceğin mükemmel olacağına inandırılmaya çalışılan söylemdir. Bu söylem de yine uygulanabilirlik açısından ‘denemekten vazgeçme’ söylemi ile aynı kaderi paylaşmaktadır denebilir.

Kitapların en baskın söylemlerinden birinin de ‘aynı kişi olmayacaksınız’ iddiası olduğu söylenebilir. Her kitap ve her yazar alanında en iyi kitabı yazdığı düşüncesiyle okurların kitabı bitirdikten sonra aynı kişi kalmayacaklarını iddia etmektedir. Bu ise sadece incelenen altı kitabın değil neredeyse kişisel gelişim alanında yazılmış tüm kitapların en büyük tuzağı olarak adlandırılabilir.

İncelenen tüm kitaplarca ortak bir diğer söylem ‘dünyayı kurtarmaya kendinden başla’ söylemidir. Kişisel gelişim açısından bakınca oldukça olağan bir durum gibi görünse de arka plandaki gelişmeler ve ergenlik dönemi gençlerin yanlış yorumlamalarından dolayı benlik savaşlarının temeli olan söylemdir. Özellikle Türkiye’de inanç sistemine çok uymayan bu söylemin kişisel gelişime karşıt kesimlerin kullandığı büyük bir koza dönüştüğü söylenebilir.

‘Seçilen olma’, ‘güven sağla’, ‘fikir üret’, ‘anı kaçırma’, ‘inisiyatif al’, ‘birlikteliğin gücüne inan’ gibi diğer söylemlerin ise incelenen kitapların yarısında dillendirilen önermeler olarak göze çarptığı görülmüştür.

2.3. Türkiye’de Kişisel Gelişim Alanının Türk İslam Kültürüne Uyumunun Değerlendirmesi

Bu bölümde kişisel gelişim alanı, Türk İslam Medeniyeti açısından genel olarak değerlendirilmiştir. Burada değerlendirmenin daha derin, daha farklı parametreler ile yapılması gerekmektedir. Bu bölümde giriş olarak genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca salt bir eleştiri yapmakla birlikte kişisel gelişim alanına batı medeniyetince evrensel olarak sunduğu bilgilerin Türk İslam Medeniyeti ile bağdaştırarak Türkiye’de özgün bir kişisel gelişim alanının oluşturulması da gerekmektedir. Analizi yapılan eserlerin ortak yönleri yorumlandığında kişisel gelişim eserlerinin; hırsın, tutkunun, daima fazlasını istemenin baskın olduğu ve kişisel kurtuluş savaşı için mücadele eden insanların sürekli yeni bir savaşa sürüklendiği eserler olduğu söylenebilir. İnsanlara önce geçmişleri sonra içinde buldukları anları en son ise aynı kulvardaki tüm insanları yenebilmeleri için senaryoların çizildiği eserlerin de kendinden sonraki eserlere yenik düştüğü ifade edilebilir. Bu durumun her eserin kendinden önce yayınlanan eserlerin söylemlerini ele alıp pek çoğunu kullandıktan sonra üzerine eklemelerin yapılarak yeni bir kitap hâline gelmesinden kaynaklandığı öngörülebilir.

Kitapların bölümlerinde yer verilen ve Türk yazarların kitabın kazanımlarını kuvvetlendirmeye çalışırken kullandıkları ifadeler ile eserlerine koydukları alıntı hikâyeler Türkiye’de hâkim olan İslam dini ile yer yer ters düşebildiği iddia edilebilir. Bu durumun kitapların acımasızca eleştirilmesine zemin hazırladığı görülmektedir.

Kişisel gelişime karşı çıkıp kişisel gerileyişi ifade eden yazarlardan Akyürek’in (2008) kitabında belirttiği şu cümleler bu alana karşı grubun ortak fikri niteliğindedir. “İçinizdeki Devi Uyandırın, Her Şey Sensin, Eğer İstersen, Başarının Zenginliğin Yolları, İkinci Olmayın, Zirveye Koşanlar...” gibi binlerce kişisel gelişim kitabı var. Dikkat edin bu kitaplar Kur’an’ın tersinden yazılmış şeytani metinlerdir. Kibri, kazanmayı, başarıyı öğütleyen bu kitaplar nefsimizi kışkırtıyor, bizi özel kılıyor, bize gaz veriyor, faniliğimizi-kulluğumuzu unutturuyor. Şeytan, damarlarımıza bu kitaplar aracılığıyla girdi, kanımızda kişisel gelişim canavarlarının şeytani ayetleri geziyor (Akyürek, 2008, s. 15).

Akyürek ve destekçilerinin söylemlerine göre Türk-İslam kültürü, bütünü ile kişisel gelişimi reddetmelidir. Ama bu noktada tam olarak bir reddediş yerine İslam medeniyeti de kendi sınırları içerisinde ayrı bir kişisel gelişim (insani gelişim) dili, yolu, kültürü oluşturulabileceği konusu tartışılmaktadır. Tam bu noktada Batı ve İslam Medeniyetinin kişisel gelişime bakış açıları tablo yardımıyla karşılaştırılarak kişisel gelişim alanının Türkiye’de eleştirilme nedenleri daha rahat gözlemlenebilir.

Tablo 3. Batı ve İslam Medeniyetlerinde Kişisel Gelişim Anlayışı

BATI MEDENİYETİNDE KİŞİSEL GELİŞİM	TÜRK-İSLAM MEDENİYETİNDE KİŞİSEL GELİŞİM
Başarı için herkes ve her yol kullanılabilir düşüncesi hakimdir.	Ticarette dahi komşusunu düşünen bir yapı hakimdir.
Başarıya ulaşmak isteyen herkese aynı yol tarif edilir.	Herkesin içinde bulunduğu durum ve kaderine göre özel alternatifleri vardır.
Dıştan içe doğru bir düzeltme anlayışı vardır.	Değişim ve güzelleşme içten dışa olmalıdır inancı hakimdir.
Hayatın tüm evresi insanın kendi kontrolündedir inancı stres yaratır.	Kader inancı insanlar üzerinde rahatlatıcı bir etkiye sahiptir.

Kaynak: (Sekman, 2008), (Şirin, 2005) ve (Gümüş, 2019) çalışmalarından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 3'te görüldüğü üzere Türk-İslam Medeniyetinin kişisel gelişime karşıtlığı değil yorum, bakış, inanç, felsefe farkı söz konusudur. Yoksa kitapların yerli ve yabancı evrensel doğruları ortak kabuldür ve her medeniyet tarafından algılanma şekli ortaktır. Batıya nazaran en büyük farkın; ben duygusunun olmaması ve kader inancının varlığı olduğu söylenebilir. Bu farkın Türk-İslam Kültürüne bağlı yetişmiş insanların ortak karakteristik özelliklerinden kaynaklandığı düşünülebilir. Aslına bakılırsa Türkiye'de kişisel gelişime karşıt yazarların eleştirmeye çalıştıkları asıl noktanın da bu olduğu söylenebilir. Çünkü Batı'da oluşturulmaya çalışılan kişisel gelişim kültürünün, insanların karakter ve davranışlarındaki etkisi Türk-İslam Kültürü ile çatıştığı ifade edilebilir. Türk-İslam kültürüne bağlı yetişmiş insanların karakteristik özellikleri ile kişisel gelişim kültürünün oluşturmak istediği karakteristik özellikler bir tablo yardımıyla ortaya koyulmak istenirse tablo şu şekilde oluşturulabilir;

Tablo 4. Türk-İslam Kültürü ve Kişisel Gelişim Kültürünün İnsanlar Üzerine Etkisi

TÜRK-İSLAM KÜLTÜRÜNE BAĞLI İNSANLARIN ORTAK ÖZELLİKLERİ	KİŞİSEL GELİŞİM KÜLTÜRÜNE BAĞLI İNSANLARIN ORTAK ÖZELLİKLERİ
Biz Duygusu Ön Plandadır. Hırs Yoktur Sebata Hakimdir.	Ben Duygusu Ön Plandadır. Başarım Hırsına Bürünürler.
Daima İki Günü Birbirine Eşit Olmayacak Biçimde Çalışır.	Daima Zirveyi Hedefleyerek Çalışır.

Değişim İçin Çabalarken Kader İnancından Kopmazlar.	Kaderi Tamamen Kendilerinin Elinde Olduğunu Savunurlar.
Hatasız Kul Olmaz İnancıyla Yaşarlar.	Daima Kusursuzluktan Söz Ederler.
Sabır En Önemli Erdemlerden Biridir. Ahiret Merkezli Yaşam Hakimdir	Sabırsızlık, Şimdi Olsun İnancı Hakimdir. Dünya Merkezli Yaşam Hakimdir.
Geçmiş Ders Alarak Kapatma İnancı Vardır.	Geçmiş Tamamen Silen Bir İnanç Vardır.
Kanaatkarlık Hakimdir.	Doyumsuzluk Hakimdir.
Gerçekleri Kabul Ederek Adım Atılır.	Dünya Gerçekliklerinden Kopuk Bir Hayat Vardır.
Bin Bilsen de Bir Bilene Sor Anlayışı Hakimdir.	Bilgiçlik Havası Hakimdir.

Kaynak: Ümitvar, 2010, internet sitesi ve Türk İslam Ansiklopedisi, Türk-İslam Kültürü Ders Kitabı ve Kişisel Gelişim Alanı Baskın Söylemlerinden Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

Tablo yorumlanarak ikinci grubun söylemleri hakkında değerlendirme yapmak gerekirse şu cümleleri kurmanın yanlış olmayacağı söylenebilir. Özüne bakıldığında Türk-İslam kültürü, kişisel gelişime karşı bir tutum sergilemediği söylenebilir zira sebat ile çalışma ve iki günü birbiri ile eşit olan bizden değildir (Hz. Muhammed S.A.V.) inancıyla yaşamak, kişisel gelişime ışık tutan esaslar olarak görülebilir. Tabloda da görüldüğü üzere değişim, gelişim ve daha iyiyi elde etmeye çalışma Türk-İslam kültürü için de önemli değerlerdir. Ancak aradaki tek fark kişisel gelişimin inancımızın, örf ve adetlerimizin, töremizin örtüşmediği Batı’da gelişip Türkiye’ye birebir aktarılmasından kaynaklı çatışmalar olduğu söylenebilir. Dolayısıyla kişisel gelişimin söylemlerini Batı’dan birebir almak yerine benliği yükseltmenin peşinde koşmadan, hırs ve kibirden uzak bütünleştirici ve sevgi dolu söylemlerle yeni bir kişisel gelişim anlayışı ortaya koymanın Türk-İslam kültürü ile yaşanan çatışmayı ortadan kaldırabilecek bir durum olduğu kabul edilebilir.

Aynı konunun işleniyor olması elbette kitaplar arasında benzerlik olması sonucunu doğuracaktır. Ancak kullanılacak farklı söylemler de varken Türk kültürünün ve Türkiye’de benimsenen inanç sisteminin temellerine aykırı söylemlerin kitaplarda yer bulması, Türkiye’de yayımlanan kişisel gelişim kitaplarının Batı’da yayımlanan eserlerin gölgesinde barındığı gerçeğini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Hâlbuki yukarıda bahsedilen söylemlerden birine atıfta bulunarak, söylem alternatifini konusunda örnek verilecek olunursa; insana en iyi olduğunu, en zirve noktada yer aldığını anlatan söylemleri Batı’da olduğu gibi almak yerine İslam dininin tek kaynağı olan kitaptan yola çıkarak anlatmak, yazılan kitaba bağlılığı arttırabilecek

özelliklerden biridir ancak kullanılmamıştır. Tin suresi dördüncü ayet “Biz insanı en güzel şekilde yarattık.” mânâsıyla konuya verilebilecek en güzel örneklerden biri olduğu söylenebilir.

Hâl böyle olunca kitaplarda anlatılanlar okurken, insanları motive edecek birer cümle iken sayfaları kapatıp kendi hayatlarına döndüklerinde uygulanabilirlikten uzak birer efsaneye dönmektedir. Bu durumun aslında oldukça önemli ve faydalanılması gereken alan olan kişisel gelişimin güzelliklerinin verimli değerlendirilememesine neden olduğu söylenebilir. Yusuf Özkan Özburun’un şu cümleleri varmak istenilen sonucu çok güzel özetlemektedir. “Kişisel gelişim sistemi Türkiye’ye aktarılırken Amerikan modeli eksen alınarak olduğu gibi aktarıldı. Kitapları okuyun, kahir ekseriyeti John’a, Magi’ye hitap eder. Hâl böyle olunca da ‘Coni’ye uyan Ali’ye ve Ayşe’ye uymuyor.’ Kendi tarihine ve toplumsal tecrübesine yabancı, bu ülkenin insanların mayasının neyle karıldığını hesap etmeyen, ‘şimdi ve burada’ya dayanmayan, temel anlayış kırılmalarını, paradigma farklarını hesaba katmayan, kavramlardan dile kadar olduğu gibi aktarıp hazırdan yiyen, sırf başkasının üzerinde iyi duruyor diye aynı elbiseyi bir diğerine giydirmeye çalışan ucuz ve pragmatik bir kişisel gelişim anlayışı bu önemli alanı yıpratmakta, yitdiğimiz olan kimi insani güzellikleri reddetmeye kapı açmaktadır” (Özburun, 2012).

Söz konusu bu durum kitapların inandırıcılığı ve gerçek hayata uygulanabilirliğini kısıtlamakta, eserleri anlık motivasyon sağlayıcısı pozisyonuna düşürdüğü söylenmektedir. Kitaptan elde edilmesi planlanan kazanımların alıntı söylemler olması hatta ve hatta kitabı yazan uzmanın dahi hayatına uygulayamayacağı varsayımlar olması söz konusu kitapların, okurların gözünde ‘Polyana eserler’ durumuna düşürdüğü söylenebilir.

Türk kültürü ve inanç sistemine tamamen aykırı kopya eserlerde yazarların, insanlara ‘yapabilirsin’ modunu aşılırmaya çalışırken bir yandan da kendilerine ait birer danışmanlık firması açarak ‘siz yapamazsınız, gelin biz destek olalım’ çağrısı yapmaları, kendileriyle çeliştiklerinin en önemli kanıtlarından biri olarak gösterilebilir. Zaten kişisel gelişim alanının, Türkiye’de hızlıca gelişmesi, eğitimlerinin yaygınlaşması ve kitaplarının raflardaki ağırlığının hızlıca artmasının nedenlerinden biri de bunun bir sektöre dönüştürülmüş olmasıdır. Nitekim tüm gelişmeler sonucunda yazılan kitaplar ve verilen eğitimlerde ne yazık ki amaç gelişime destek olmak değil bu işten para kazanmaktır yorumu yapılabilir.

Kişisel gelişimin, söylem ve içeriklerin neredeyse birebir Batı kökenli kitaplardan alıntı yapılan eserlerle, Türkiye’ye yerleşmesinin nedenlerinden bir tanesi kişisel gelişim uzman ve yazarlarının alanla uzaktan yakından ilgisi bulunmayan bölümlerden mezun olan kişiler olmasıdır. ‘Türkiye’de Kişisel Gelişim’ başlıklı bölümde verilen yazar ve uzmanların özgeçmişlerinden hatırlanacağı gibi farklı meslek gruplarından insanların mesleki hayatında tamamen yön değiştirip kişisel gelişim alanına yöneldikleri görülmektedir. Askerler, mühendisler, tıp uzmanları, işletme

mezunları gibi oldukça çeşitli mesleklerden geçişin olmasının, kopya ya da gölge eserleri kaçınılmaz kıldığı söylenebilir.

İkinci kuşak yazarlarımızdan akademisyen Doğan Cüceloğlu dahi, alanı psikoloji olmasına rağmen ilk kitabı yazarken ‘hem öğrendim hem yazdım’ cümlesini kurmuşken; psikoloji, gelişim, felsefe gibi konulardan habersiz insanların kişisel gelişim alanına girmiş olması ve o dönemlerde henüz bu kadar yaygın olmayan kişisel gelişim eğitimlerini tamamlamamış olmaları doğal olarak ellerindeki tek kaynak olan Batı edebiyatı eserlerini birebir aktarmalarına zemin hazırlamıştır denebilir

Sonuç olarak; her ne kadar durum karşıt grubun söylemleri kadar vahim ve keskin olmayıp insanları bu derece yanlış yönlendirecek biçimde gelişme de Batı medeniyeti ile İslam medeniyetinin kişisel gelişime bakış açılarında farklılıkların olduğu dile getirilebilir. Bu farklılıklara rağmen Türkiye’de kişisel gelişimin, Batı’nın gölgesinde ve aynı kalıp içerisinde tek düze devam etmesinin, eleştiri beraberinde getirdiği doğrudur. Konuyu, Karayılan (2014) en temele inerek şu şekilde özetlediği görülmektedir; Kişisel gelişim insanlar arasında popülerliğini arttırarak öyle sağlam bir şekilde yayılıyordu ki alana eğilmiş yazarlardan ileri görüşlü olanlar bunu hemen fırsata çevirdi ve talepten önce arzı meydana getirdiler. Anthony Robbins tarafından kaleme alınan Unlimited Power (Sınırsız Güç) ve 1989 yılında okurlarla buluşan Stephen Covey’in The Seven Habits of Highly Effective People (Etkili İnsanların Yedi Alışkanlığı) isimli eseri ikinci kuşak kişisel gelişim kitaplarının temeli sayabilecek kitaplardır. Bu iki temel kitabı binlercesi takip, yüzlercesi de taklit etti ve başarı odaklı kişisel gelişim kitapları Batı’nın çoğul dizgesinde yerini aldıktan sonra tüm dünyaya bu takip ve taklit eserlerle yayıldı (Karayılan, 2014, s. 36).

Sonuç

Dünya genelinde ve Türkiye’de en çok satan ve yüz üzeri baskı yapan üç adet kişisel gelişim kitabı, hedef belirleme, motivasyon ve başarı odaklılık ekseninde ele alan bu çalışmada Türkiye’de kişisel gelişim alanının genel olarak Batı’nın gölgesinde büyüyen ve yer yer kopya eserlerle gelişen bir alan olduğu konusu ulaşılan sonuçların başında gelmektedir. Bu durumun yazılan kitapların genelinde görülmekle birlikte kişisel gelişimin, Türk kültür ve Medeniyet inanç sistemiyle çelişen ve uygulanabilirlikten uzak eserler ile anlatılmaya çalışıldığı konusu da ayrıca ulaşılan sonuçlardandır. Konuya dair hiçbir alt yapısı olmayan tamamen farklı meslek gruplarından insanların kişisel gelişim alanında eğitmen/yazar olması ise kişisel gelişim uzmanı-akademisyen çatışmasını doğurduğu dillendirilebilecek bir diğer gerçek olarak vurgulanabilir.

Bu alanın gelişimi için daha fazla çalışmanın interdisipliner (psikoloji, iletişim, insan kaynakları yönetimi, sosyoloji, iletişim, işletme yönetim organizasyon) olarak yapılması gerekmektedir. Ayrıca bu alanı sadece Türk İslam Medeniyeti anlayışına uymuyor diyerek topyekûn eleştirmek yerine kişisel gelişim alanına batı medeniyetince

evrensel olarak sunduğu bilgilerin Türk İslam Medeniyeti ili bağdaştırarak Türkiye’de özgün bir kişisel gelişim alanının oluşturulması da gerekmektedir.

Kaynakça

- Akyürek, B. (2008). *İçinizdeki Öküze Oha Deyin*. Konya: Kent Kitap.
- Altınağaç, F. (2018). *Kişisel Gelişim Uzmanı Nedir*. Erişim tarihi: 12.05.2020, <https://fatihaltinagac.com/kisisel-gelisim-uzmani-nedir/>
- Aydın, M. (2011). *Güncel Kültürde Temel Kavramlar*. İstanbul: Açılım.
- Aydın, V. (2016). *İslam’a Göre Kişisel Gelişim*. 2. Baskı, İstanbul: Çıra Yayınları.
- Balaban, Ö. ve Çakmak, D. (2016). Üniversite öğrencilerinin kişisel gelişim eğitimlerine yönelik algılarının incelenmesi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 5 (1), 1-17.
- Buzan, T. (2017). *Aklını En İyi Şekilde Kullan*. 3. Baskı, Çev., E. G. Coşkun, İstanbul: Olimpos Yayınları.
- Creswell, J. W. (2003). *Research Design: Qualitative, Quantitative And Mixed Methods Approaches*. USA: Sage.
- Çakmak, E., Abalı, N., Işık, V., Akbaba, Ş., Aytekin, M. ve Ancın, C. (2018). *İslam Kültür Ve Medeniyeti Ders Kitabı*. 4. Baskı, Ankara: Devlet Kitapları.
- Çelik, İ. ve Yıldırım, B. (2018). Halvetiyye Geleneğinde Etvâr-I Seba/Nefsin Mertebeleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, 86, 21-44.
- Demirkıran, E. (2002). *Ben Dünyanın En Akıllı İnsanıyım*. İstanbul: Beyaz Sanat Yayıncılık.
- Dolby, S. K. (2005). *Self Help Books Why Americans Keep Reading Them*. USA: University of Illinois Press.
- Ekşi, F. (2011). *Kişisel Gelişim Literatürünün Eğitim Ve Danışma İhtiyacı Açısından İncelenmesi: Kuramsal Analitik Bir Yaklaşım* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Foskett, A. (2007). *Self Help Reading an Autoethnography* (Unpublished Master’s Thesis). University of Calgary, Canada.
- Genç, N. (2001). *Başarı Bedel İster*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gümüş, H. (2019). *Kişisel Gelişimin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Kamiloğlu, F. ve Yurttaş Ö. U. (2014). Sosyal Medyanın Bilgi Edinme ve Kişisel Gelişim Sürecine Katkısı ve Lise Öğrencileri Üzerine Bir Alan Çalışması. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 21, 129-150.

- Karayılan, A. H. (2014). *Kişisel Gelişim Sisteminin Kelâm İlmi Açısından Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.
- Kılıç, Ç. H. (2003). *Türk Kültüründe İnanç ve İnanışlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Koca, K. ve Uğurlu, S. (2010). Türk Kültürü ve Anadolu Müslümanlığı İlişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 22, 1-10.
- Özkapınar, Y. (2016). *İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü*. 6. Baskı, İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Özburun, Y. (2012). *Kişisel Gelişim Dedikleri 3*. Erişim tarihi: 15.07.2019, [Http://www.haber7.com/yazarlar/yusuf-ozkan-ozburun/906015-kisisel-gelisim-dedikleri-3](http://www.haber7.com/yazarlar/yusuf-ozkan-ozburun/906015-kisisel-gelisim-dedikleri-3)
- Özkul, O. (2015). Türk Kimliğini Oluşturan Ortak Değerler. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4 (8), 166-185.
- Robbins, A. (1993). *Sınırsız Güç*. Çev., M. Değirmenci, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Salerno, S. (2005). *Sham: How The Self-Help Movement Made America Helpless*. USA: New York Random House.
- Sayar, K. (2017). *Kendi Önünüzden Çekilin*. Erişim tarihi: 12.05.2020, <https://kemalsayar.com/deneme/kendi-onunuzden-cekilin>
- Sekman, M. (2005). *Her Şey Seninle Başlar*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sekman, M. (2008). *Limit Sizsiniz*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Starker, S. (2009). *Oracle at The Supermarket: The American Preoccupation With Self-Help-Books*. USA: Transaction Publishers New Brunswick.
- Sevim, B. A. (2013). Kişisel Gelişim Kitaplarındaki Başarı İdeolojisi: Mümin Sekman Örneği. *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 8 (3), 17-35.
- Sezik, N. (2001). *Kişisel Gelişim El Kitabı*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Şeker, M. (2008). Türk Kültürünün Etkileşiminin Tarihi Tecrübedeki Yeri. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6, 25-37.
- Şirin, T. (2005). *Kişisel Gelişim Medeniyeti*. İstanbul: Armoni Yayınları.
- TDV islamansiklopedisi.org.tr, (Erişim Tarihi: 17.05.2020)
- Tokur, B. (2006). *Kişisel Gelişim (NLP)-Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Ümitvar, Ö. (2010). *Kişisel Gelişim Kavramının Kusurları ve Yan Etkileri*. Erişim tarihi: 11.05.2020, <https://omerumitvar.wordpress.com/2010/06/13/kisisel-gelisim-kavraminin-kusurlari-ve-yan-etkileri/>

- Yenen, İ. (2015). Sosyal Kuram ve Din Bağlamında İslam'a Göre İnsanın Temel Özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (37), 650-658.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 9. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.